

WOKE-UP: DE VELE GEZICHTEN VAN IDENTITEIT EEN COLLAGE VAN TWEE ID-DAGEN

DE WORTELS VAN RACISME EN SEKSISME

Sandra Rosvelds

De laatste jaren stelde ik me almaar vaker de vraag waarom het racisme en seksisme zo hardnekkig aanwezig blijven in onze samenleving. Decennialang wordt door minderheids-groepen enerzijds en vrouwen anderzijds het structureel racisme/seksisme aangeklaagd en toch lijkt er ten gronde weinig te veranderen. In tegendeel, hoe harder de strijd, hoe harder de weerstand en de tegenreactie, zo lijkt het wel. Nyanchama Okemwa, actief binnen Hand in Hand, legde tijdens de ID-dagen een duidelijk verband tussen het hedendaags racisme en de kolonisatie. Ze verwees daarbij naar de wantoestanden in de Belgische kolonies, waar mensen tot slaven werden gemaakt en natuurlijke en culturele rijkdommen werden geroofd. Om dat model ook in het thuisland te kunnen verantwoorden, moest ook daar een verhaal verteld worden om het goed te praten. Aan de hand van beelden, boeken, krantenartikelen of strips werden Afrikaanse mensen stelselmatig gedemoniseerd en negatief getypeerd

Het zijn die denkbeelden die nog altijd doorspelen in onze taal en beeldvorming. Die denkbeelden kunnen volgens Nyanchama Okemwa alleen

maar worden gekeerd door mythes af te leren en nieuwe verhalen over de kolonisatie opnieuw aan te leren. Het reflecteren over woordgebruik is daar een belangrijk onderdeel van. Nieuwe verhalen vertellen met ook het perspectief van de onderdrukten is evenzo belangrijk. En ja, de verheerlijking van koning Leopold II in de schilderkunst en de beeldende kunst bijstellen en nuanceren, hoort daar ook bij. Het is belangrijk een multiperspectief te brengen in het debat, om correct te omschrijven wat we bedoelen en om mensen niet constant te labelen.

En daar zijn we goed in, in labelen. We spreken met ontzettend gemak over 'mensen met een migratieachtergrond', over 'zwarten', over 'mensen van kleur', zonder ons de vraag te stellen waarom we die labels gebruiken en wat ze met de mensen die door het label 'gevat' worden doen. Het woordspelletje dat Nyanchama ons presenteerde vat dat misschien goed samen: 'Ik ga vanmiddag koffie drinken met mijn witte vriendin zonder migratieachtergrond'. Het zou ons als mens en als samenleving al een hele stap vooruit brengen als we de openheid van geest zouden hebben om kritisch na te denken over onze taal en beelden. Om oude misvattingen af te leren en samen te zoeken naar nieuwe taal en beelden, die vertrekken vanuit gelijkwaardigheid.

De wortels van het seksisme reiken nog veel verder dan de wortels van het racisme. Volgens Cathérine Ongenae, journaliste, lector en columniste, gaan ze terug tot het neolithicum, toen de nomadische volkeren overschakelden op landbouw. De vruchtbaarheidscultus in de oudheid waarin vrouwen veelvuldig geëerd werden voor het ter wereld brengen van 'haar' kinderen, werd stilaan vervangen door het beeld dat een kind vooral een product is van de man zijn zaad en de vrouw enkel de 'vruchtbare grond' is waarin het kind tot leven kan komen. Ze legt daar de basis voor de patriarchale samenleving die tot op vandaag doorleeft. Ook al weten we intussen dat elk kind een mix van mannelijke en vrouwelijke chromosomen bevat, de onderliggende opvatting over mannen en vrouwen is sindsdien nauwelijks gewijzigd. Zo blijven hardnekkige stereotypen bestaan over mannelijke en vrouwelijke waarden. Mannelijke waarden zouden prestatiegericht en competitief zijn. Als vrouwelijke waarden worden onder andere zorgzaamheid en empathie naar voren geschoven. In beide gevallen

werken die stereotypen belemmerend. Zowel mannen als vrouwen worden opgesloten in het dominante beeld hoe een man of vrouw hoort te zijn en afgeremd in hun persoonlijke ontwikkeling. Zo krijgen dominante vrouwen het moeilijk, maar ook zachte mannen passen niet in dat beeld. Ook in de strijd tegen het seksisme is het dus belangrijk om andere verhalen te vertellen, andere woorden te gebruiken en andere beelden te tonen die een veel gedifferentieerder beeld tonen van wie of wat mannen en vrouwen zijn. Zo suggereerde Cathérine Ongenae op de ID-dagen alvast om voortaan over 'zachte' en 'harde' waarden te spreken.

iddagen
18 & 19 november aeropolis

WOKE UP
de vele gezichten van identiteit

Hoeveel lagen
heeft jouw identiteit?

The poster features a black background with white text and a central image of a multi-layered cake with a small decorative element on top. A white arrow points from the text 'Hoeveel lagen heeft jouw identiteit?' towards the cake. In the top right corner, there is a circular logo with a stylized 'b' inside.

WIE IS BEREID ZICHZELF GEWELD AAN TE DOEN?

Luk Vanden Poel

We beginnen de dag met de vaststelling dat er drie oude, witte mannen het woord zullen nemen: Bas Heijne, Guido Van Heeswijck en Tony De Jans. De toon is meteen gezet. Bas Heijne start zijn presentatie met een *poll*. Op de vraag wat identiteit voor jezelf betekent antwoordt 41 procent 'houvast', 1 procent 'last', 41 procent 'iets om trots op te zijn' en 17 procent 'een gevaarlijke illusie'.

Dat 'veelzeggend resultaat' brengt Bas Heijne meteen waar hij ons hebben wil: zijn uitgangspunt, zijnde de ambivalentie van identiteit. 'Ieder van ons is een vat vol tegenstrijdigheden'. Haat, liefde. Emoties! Die kunnen heel verrassend opspelen weet Heijne; zelfs een Canadese ambassadeur kan 'als door een adder gebeten zijn', wanneer 's lands cool (trots) met de Amerikaanse beeldvorming botst. Waarom mensen zich daar druk om maken? Zoals gezegd: komt vaak voort uit onbehagen, identiteit wordt geprikkeld door impulsen, een emotie (fluïde) die zich onmiddellijk vertaalt in een gevoel van eigensoortigheid. Die connectie duidt op iets groter dan je zelf (bijvoorbeeld: oorsprong, sekse), en op onbehagen, iets dat niet meer over je zelf spreekt. Daarmee legt Heijne een brug naar de wetenschap en de Franse sociologe Nathalie Heinich. In haar essay *Wat onze identiteit niet is* maakt ze een onderscheid tussen persoonlijke identiteit, hoe je jezelf ziet, én identiteit als vereenzelving met iets anders, iets wat groter is dan jezelf.

Of dit houvast biedt? Identiteit wordt steeds meer gezien als assimilatie met een groep, als deel van een collectief, een gemeenschap. Idem voor nationale identiteit, het is een voorstelling die we zelf maken, een constructie. Sociale media spelen daarin een grote rol: hoe je jezelf presenteert en ensceneert, én hoe je van buitenaf gezien wordt, de publieke *likes* en *dislikes*. Als je omgeving een verlengstuk is van je persoonlijke

instelling voel je weinig of geen spanning. Maar identiteit is dynamisch, aan voortdurende verandering onderhevig. Het kan dus flink gaan schuren tussen zelfbeeld, presentatie en beoordeling. Zaak is daarover te spreken. In *Leugen & waarheid* spreekt Heinrich over de spanningen aan universiteiten in een Franse context: 'Echt debat is nagenoeg onmogelijk, omdat alles in termen van links en rechts wordt gezien. Onwelgevallige opinies wil men domweg niet horen, er bestaat een neiging tot censuur' [...] 'Ik weet heus dat dat ideaal van gelijkheid in werkelijkheid ernstig tekortschiet. Samen met collega's ben ik bezig een database op te zetten over hoe de ideeën van vrouwen stelselmatig onzichtbaar worden gemaakt. Wanneer ik dat doe, handel ik onmiskenbaar als vrouw. Maar mij gaat het er niet om serieus genomen te worden vanwege een of andere specifieke vrouwelijke essentie, maar domweg dat ik als socioloog serieus genomen wil worden.'

Daar is de trots. 'Gezien worden' is net zo belangrijk als 'gelijk zijn' zegt Heijne. Dat toont zich in gradaties en vele vormen, op links en op rechts: individuen die niet voor vol worden gezien (en dus onbehagen voelen) zoeken erkenning bij (kleine) groepen en bondgenoten in het manifesteren van hun thema's en strijdpunten. Die groepen vormen als het ware een harnas dat hen moet beschermen tegen een vermeend vijandige buitenwereld.

De stap naar verharding is dan niet meer veraf. De echokamers van veiligheid (de bubbels), de schemerzone tussen trots en illusie. Identiteitsdenken is wij-zij-denken (in-/out-groepen) . Wij zijn meer gelijk dan anderen. Wie zo redeneert polariseert en interpreteert culturele verschillen als absoluut en onoverbrugbaar. Dat is het gevaar van gesloten identiteiten.

Voor je openheid kunt betrachten moet je op voet van gelijkheid staan. Niet alleen gelijkheid van wet, maar ook van zien. Alleen dan kan je je vrij bewegen in een samenleving die divers is. Daar zijn we nog niet. De uitersten aan links en rechts zijn even gevaarlijk. Doe de lakmoesproef. Wanneer wij een asielzoeker tegenover ons hebben, wat zien we dan – een mens zoals wij, of een vreemdeling? Het probleem is dat hij beide is.

Het rechtse marktdenken leidt tot het verlies van de gemeenschap in culturele zin. We hebben ons gevoel van betekenis en waarden verlo-

ren. Alles wordt instrumenteel gemaakt. Vandaag is het *woke* iemand te *cancelen* die een verkeerd woord gebruikt. Is dat de strijd voor sociale rechtvaardigheid? Als de IK-cultuur doorstroomt naar de politiek legt dat vooral klemtoon op persoonlijke termen, waardoor structurele problemen en tendensen niet langer de aandacht krijgen die ze verdienen.

Kies voor verbeelding, denk uitwendig, stijl Mandela. *'Blessed are the peacemakers, for they shall catch hell from both sides'*. Je maakt geen vrienden in eigen kring wanneer je je eigen bubbel verlaat en de ander een hand reikt. Toch is juist dit nodig: de bereidheid jezelf geweld aan te doen.

HOE (EEN BEETJE) POLARISATIE OOK GEZOND KAN ZIJN VOOR EEN DEMOCRATIE

Sam Apers

Waarom is het maatschappelijk en politiek debat rond veel kwesties gepolariseerd? Hoe gaan we daarmee om? En welke rol speelt identiteit? Rond die vragen bouwde Christophe Busch, directeur van het Hannah Arendt Instituut, zijn lezing tijdens de ID-dagen op. Busch geeft aan hoe we sinds de eeuwwisseling zijn aanbeland in een tijdperk van polarisatie. De globalisering zorgt bij veel mensen voor onbehagen, het vooruitgangsoptimisme is grotendeels weg. Dat gevoel wordt versterkt door sociale media. De algoritmes die zij gebruiken om de veelheid aan informatie te kanaliseren, beïnvloeden het referentiekader van steeds meer mensen. Die mensen krijgen vaak dezelfde boodschappen te zien die vooral inspelen op emotionaliteit. Dat geeft hen houvast en bepaalt mee hun identiteit. Maar het kan ook leiden tot complottheorieën waarbij alle rationaliteit verdwijnt. Zo zijn er vandaag mensen die geloven dat de politieke elite bestaat uit reptielen. De grens tussen feiten en meningen wordt vager. De mainstream media, wetenschappers en politieke machthebbers zijn dan per definitie verdacht.

Zolang mensen opkomen voor hun mening, eventueel burgerlijk ongehoorzaam zijn, maar geweld niet legitimeren kunnen we een gezond debat voeren.

Hoe betrekken we dan complotdenkers, die in hun denk- en handelingskader zo ver zijn afgegleden, opnieuw bij het maatschappelijk debat? Busch benadrukt dat we een zekere mate van politieke polarisatie moeten toelaten. In het publieke debat moeten verschillende meningen aan bod komen. Dat is gezond voor onze democratie en zorgt voor vooruitgang. Zo kwam het vrouwenstemrecht er nadat vrouwenorganisaties de heersende opvattingen over stemrecht uitdaagden. Toxische polarisatie echter, waarbij niet langer de bal maar de man wordt gespeeld, is problematisch. Dat zag je in aanloop naar

de brexit waarbij van zowel *brexiteers* als *remainers* karikaturen werden gemaakt. Busch benadrukt daarom dat burgers meer moeten gevormd worden om met elkaar in debat te gaan. Mensen moeten leren hoe ze van mening kunnen verschillen zonder in zwart-witdenken te vervallen. Zo betreurt Busch dat het debat over migratie vaak verengd wordt tot 'gesloten versus open grenzen'. Die 'depluralisatie' is nefast en staat oplossingen in de weg.

Busch ziet tot slot een spectrum met daarbinnen verschillende manieren om deel te nemen aan het maatschappelijk debat. Aan het ene uiterste blijven burgers volledig passief, aan het andere uiterste kiezen ze voor geweld. Daartussen zit een fase van burgerlijke ongehoorzaamheid en een fase waarin geweld gelegitimeerd wordt. Zolang mensen opkomen voor hun mening, eventueel burgerlijk ongehoorzaam zijn, maar geweld niet legitimeren kunnen we een gezond debat voeren, aldus Busch. Slagen we er niet in om binnen die grenzen te blijven, dan wordt toxische polarisatie een voedingsbodem voor (wederkerige) radicalisering. Zeker in een context van politieke en economische instabiliteit. Dat zag je bijvoorbeeld recent in de VS waar de acties van zowel Antifa als extreemrechtse groepen radicaler werden.

KRUISPUNTDENKEN: HET NIEUWE DIVERSITEITSDENKEN

Brecht Beelen

Veel organisaties voeren een diversiteitsbeleid. Dit doen ze om zich te wapenen voor de toekomst, omdat het kan leiden tot innovatie, om ervoor te zorgen dat ze in de toekomst voldoende personeel en klanten kunnen aantrekken, omdat het moreel juist is ... Diversiteit is een woord met vele gezichten. Daarom is het van belang dat het veelzijdig wordt benaderd.

‘In de literatuur onderscheidt men een 14-tal aspecten van identiteitsvorming’, zegt Sarah Scheepers. Zij is coördinator van Ella vzw, een organisatie die werkt op het raakvlak tussen gender en etniciteit. ‘Geslacht, etniciteit, klasse en seksuele geaardheid zijn bekende factoren die ons maken tot wie we zijn. Maar onze gezondheid, verblijfstatuut en opleiding spelen ook een rol. Het definiëren van een groep mensen (‘vrouwen’, ‘mensen in armoede’, ‘hoogopgeleiden’ ...) op basis van één kenmerk, negeert de ongelijkheden binnen een groep, zoals het verschil tussen hoogopgeleiden zonder en met een migratieachtergrond.’

Verschillen tussen mensen zijn geen neutraal gegeven, maar vormen breuklijnen van ongelijkheden in onze samenleving. De verschillende factoren spelen bovendien op elkaar in. Zo zal een witte heteroseksuele man het in onze samenleving waarin wit-zijn en hetero-zijn de normen zijn, het doorgaans gemakkelijker hebben dan een zwarte, lesbische vrouw. Maar, men moet volledig zijn: indien die man in kwestie een Oost-Europeaan is die hier aan een hongerloon in de bouw werkt, en die vrouw is een hoogopgeleide, goedbetaalde leidinggevende in een internationaal bedrijf, dan is het duidelijk dat onze focus moet liggen op ongelijkheid en niet op verschil of individuele identiteit.

‘Dat verschillen ingezet worden om tegenstellingen aan te wakkeren tussen mensen (Vlaming versus Waal, zieke versus gezonde werknemers, religieuzen versus seculieren, gevaccineerden versus niet-gevaccineerden),

daar moeten we ons ten alle tijden tegen verzetten', volgens Sarah Scheepers. 'Willen organisaties een beleid voeren dat rekening houdt met de verschillende factoren van uitsluiting, dan starten ze best door een analyse te maken welke en waarom bepaalde doelgroepen niet/wel worden bereikt' geeft Scheepers mee als raad. 'Het bestrijden van uitsluiting hoort voor onze organisaties een fundamentele taak te zijn dan het in de verf zetten van verschillen tussen mensen.'

IS ER NOG PLEK VOOR NUANCE OP SOCIALE MEDIA?

Wouter Van Dyck
Bart Wynants

Zou Mark Zuckerberg in 2003, in zijn wildste dromen, ingeschat hebben wat zijn prille sociale medium, 'The Facebook', twintig jaar later zou betekenen voor meer dan twee miljard mensen, of simpelweg voor 'de wereld'? Zo ja? Zou hij er een handleiding of spelreglement aan toegevoegd hebben? Want wat onschuldig begon als een manier om contact te hebben met collega-studenten is vandaag danig aan het ontsporen. Radicalisering, polarisering, haatspraak en desinformatie vieren vandaag hoogtij op sociale media. De afgelopen vijf jaar verdrievoudigde de haatspraak online. De vraag dringt zich op of er niet meer regulering nodig is.

Guy De Pauw gaf ons alvast een inzicht in zijn bijdrage aan de bestrijding van online haat en desinformatie via zijn recent opgericht bedrijf Textgain. Hij ontwikkelt instrumenten om taalkundige patronen te herkennen met artificiële intelligentie. Woorden krijgen maar betekenis in een context en ze leren computers die context te begrijpen. De Pauw hoopt zo haatspraak en ander ongein ooit te bannen van sociale media.

Hun werkwijze is erop gericht documenten en tekstberichten van socialemediagebruikers te vectoriseren (in de praktijk Excel-rijen maken waar een machine iets mee kan) om zo op zoek te gaan naar 'oneigenlijk'

gebruik van sociale media. Door het vectoriseren van inhoud ontdekten ze dat er echokamers worden gecreëerd van mensen met min of meer gelijke ideeën en werkwijze. Of je wel of niet in een echokamer zit, heb je zelf niet helemaal in de hand. Je komt door de algoritmes vanzelf terecht in de echokamers van mensen met gelijkaardige interesses, normen en waarden. Dat begint met het inventariseren van alle berichten die je zelf post, deelt of *likt*.

Maar met elk datapunt dat actieve gebruikers achterlaten, geven ze meer informatie over zichzelf prijs. Het businessmodel van socialemediabedrijven doet de rest. Om ervoor te zorgen dat gebruikers zoveel mogelijk plezier beleven aan hun online leefwereld en zo lang mogelijk actief blijven op sociale media, bepalen de algoritmes welke informatie er bovenaan in de tijdlijn komt. Dus sociale media zijn zelf dé organisatoren van de echokamers. Op zich is daar niks mis mee, je krijgt in ruil voor stukjes van je privacy een tool waarmee je contact legt met familie en vrienden. Zo zorgen algoritmes er wel voor dat je amper uit je echokamer komt. Meer nog, om je aandacht vast te houden, bieden ze je telkens extremer klinkende informatie aan. Zo nemen ze je mee in een tunnel naar de verste hoek van een echokamer. Ongemerkt word je van het 'centrum' meegezogen naar de 'extremen'. Of hoe echokamers een hefboom voor extremisme en fundamentalisme worden.

Die evolutie is maatschappelijk gezien niet onbelangrijk. Ten eerste riskeer je in een trechter terecht te komen. Als je weinig informatie leest die jouw kijk op de dingen in vraag stelt, kan je misschien gaan denken dat de hele wereld (of toch een groot deel daarvan) dezelfde ideeën heeft als jij. Je zit dan in een trechter van eenzijdige informatie, die verhindert dat je goed geïnformeerd blijft en altijd alle kanten van een verhaal te horen krijgt. Het hoeft geen betoog dat je die trechter het best kan vermijden door meerdere informatiebronnen te raadplegen.

Ten tweede drijven echokamers steeds verder van elkaar weg. Lees: mensen en hun meningen drijven steeds verder uit elkaar. Ze komen nauwelijks nog in contact met andere meningen. Traditionele media worden aangevallen op sociale media, waardoor er nauwelijks ruimte is voor nuance.

Meer nog: Guy de Pauw geeft aan dat het ‘centrum’ met de traditionele media zoals kranten en tv-programma’s of middenveldorganisaties op sociale media erg dun bevolkt is. De vaststelling is dat mensen met een genuanceerde mening te weinig aan bod komen of hun stem laten horen, omdat nuance zich niet laat verpakken in slogans of oneliners. Polariserende partijen hebben het op dat vlak gemakkelijker. Daar is geen nuance nodig.

Nuance is met de huidige algoritmes niet sterk genoeg om echt naar boven te komen. Nochtans is de impact van polarisering en desinformatie op de samenleving gigantisch. Op korte termijn zal er zeker geen kentering komen. De hoop ligt in handen van de vooruitgang van de technologie en het slimmer maken via artificiële intelligentie. Maar de verdere ontwikkeling en de toepassing ervan, kan enkel gebeuren als we het maatschappelijk debat blijven voeren en onze nuance toch maar blijven posten op sociale media, hoe moeilijk soms het ook is.

NIEUWE GROEPEN, ANDERE SPELREGELS

Bart Wynants

We kennen Tinneke Beeckman als een bevlogen politiek filosofe. In media reflecteert ze graag over de actualiteit en samenlevingsvraagstukken, waaronder ook het thema van de identiteitspolitiek. Een term die verwijst naar groepen in onze samenleving die zijn gevormd op basis van één onveranderlijk kenmerk (zoals gender, kleur, herkomst ...) en van daaruit aan maatschappelijke actie ondernemen. Hun maatschappelijke acties in de publieke ruimte zijn sterk gelinkt aan deze gemeenschappelijke identiteit, maar daar waar individuen hun persoonlijke identiteit gaan vereenzelvigen met die groepsidentiteit, riskeert het gevaarlijk te worden. Het sluit mensen volledig op in één identiteit waardoor het moeilijk wordt in dialoog te treden. Daarbuiten hoeven ze geen rekening te houden met het algemeen belang, noch met andere belangen in de samenleving. Dat maakt het voor die groepen makkelijker om te ageren. Die werkwijze staat mijns inziens in schril contrast met de wijze waarop bijvoorbeeld organisaties zoals bewe-

ging.net mensen verenigt en juist hun meerlagige identiteit en hun brede interessevelden aan bod laat komen.

Die 'nieuwe' groepen hanteren ook vlotjes andere spelregels. Daarmee veranderen ze de spelregels van het maatschappelijk debat. 'Individuen in deze groepen vragen macht en inspraak, ook al vormen ze geen collectief en ideologisch geheel', zegt Beeckman. Hun zogezegde woordvoerders moeten zelfs geen rekenschap afleggen aan een of andere achterban. Dat is dan een tweede spelregel die de kleine homogene groepen zonder blikken of blozen overboord gooien, terwijl ruggenspraak en toetsing voor onze beweging meer dan een gebruik is.

Punt drie. De zogezegde woordvoerders van deze kleine homogene groepen zwieren met lichtsnelheid hun radicale boodschappen de wereld in. Dat werkt polariserend. Onbelemmerd knijpen ze zo het centrum leeg ten voordele van de uitersten. De nuance is ver zoek. Dat staat in schril contrast met onze beweging die er alles aan doet om bij dilemma's naar een compromis en middenweg te zoeken zodat *iedereen mee* is. Dat vraagt tijd.

Verder in haar analyse haalt Beeckman toch enkele hindernissen aan ten nadele van die homogene extreme groepen. Beeckman koestert de Verlichting, namelijk rede en debat op basis van feiten. Laat dat net een handicap zijn voor groepen die zich op de identiteitsmarkt begeven om mensen aan zich te binden. Hun argumenten baseren ze dikwijls op beleving, emoties of *fake news*. En ze geeft nog een tweede handicap. Ze meent 'dat het onhaalbaar is om als identitaire groep via de politiek een identiteit op te leggen aan de rest van de samenleving zonder dat de pluraliteit afbrokkelt'. Uiteraard is dat geen reden om op onze lauweren te rusten.

Gelukkig voor ons als beweging.net, refereert Beeckman ook naar de filosofe Hannah Arendt. Arendt stelt: 'Het is juist door samen te handelen met anderen dat je je identiteit ontdekt'. Die visie sluit al dicht aan bij hetgeen wij als beweging.net doen en willen blijven doen: niet polariseren, maar nuanceren en verbinden. Ook Arendt ziet juist identiteit groeien waar mensen samenkomen, dialogeren en actie voeren voor het samenleven en daarbovenop rekening houden met elkaars verschillen. Een mooi hart onder de riem voor onze beweging.

HET PROCES VAN DE VLAAMSE NATIEVORMING

Miel De Cock

Bruno De Wever schetste tijdens de ID-dagen de geschiedenis van de Vlaamse beweging. Daarmee gaf hij een perfecte demonstratie van de theorie over identiteitsvorming die Bas Heijne als *keynote speaker* te berde bracht.

VAN TAALSTRIJD TOT COMMUNAUTAIR CONFLICT

In het pas onafhankelijke België van 1830 blijkt al snel een taalprobleem. In de Belgische grondwet mag dan wel totale vrijheid voor taalgebruik ingeschreven zijn, voor de Franstalige elite is het evident dat het Frans de bestuurstaal wordt. De Franstalige elite bekommert zich niet om de sociale en culturele ontwikkeling van het 'gewone volk'. De leerplicht wordt pas in 1914 ingevoerd. Zo laten de Franstalige machthebbers een kans liggen om Vlaanderen te verfransen. Het 'gewone volk' in Vlaanderen, dat zich uitdrukt in een veelheid van 'Vlaamse dialecten' moet de superioriteit van de Frans-taligen ondergaan.

Die toestand is de aanzet voor het ontstaan van de Vlaamse beweging. Intellectuelen, die bij de uitoefening van hun beroep – onderwijzers, onderpastoors ('*les petits curés*'), auteurs en anderen – in hun contacten met de lagere sociale groepen zich moeten bedienen van de volkstaal, ijveren voor een standaard Nederlands dat door de staat erkend wordt. Hun acties ten gunste van de volkstaal plannen zij binnen een Belgisch patriottisch kader. Vanaf het midden van de 19de eeuw stelt de Vlaamse beweging ook politieke eisen en kan ze de eerste taalwetten afdwingen over gebruik van het Nederlands bij gerechtszaken en in het lager en middelbaar onderwijs.

De Vlaamse beweging neemt het niet langer dat het Nederlands als een tweede-rangstaal wordt beschouwd en eist gelijkberechtiging. Die komt er met de 'Gelijkheidswet' van 1898. Die wet voert het Nederlands in als officiële taal van België, op gelijke voet met het Frans. Die – zij het symbolische – overwinning zorgt voor een principiële gelijkheid van beide landstalen, maar

daarmee is er nog geen gelijkheid in de feiten gerealiseerd. Dat plaatst de Vlaamse beweging voor de uitdaging hoe de gelijkheid in de praktijk moet afdwongen worden. Gaat men eentalig Nederlands Vlaanderen nastreven of opteert men voor een tweetalig België met een gelijkwaardigheid van beide landstalen?

Tot een tweetalig België komt het niet. Dat is te wijten aan het ontstaan van een Waalse tegenbeweging onder leiding van Jules Destrée, die zich resoluut keert tegen een tweetalig Wallonië. Tegelijk eist de Waalse beweging een tweetalig Vlaanderen. Daarop eist de Vlaamse beweging eenzelfde taalregime, wat neerkomt op een eentalig Nederlands Vlaanderen. Totaal onaanvaardbaar voor de Waalse beweging die dan nog eerder opteert voor de bestuurlijke scheiding van België. Met zijn brief aan de koning –‘*Sire, il n’y a pas de Belges*’- zijn er voor Destrée alleen nog Walen en Vlamingen. Met de Waalse eis tot splitsing krijgt het idee van een geregionaliseerd land al een eerste aanzet voor de Eerste Wereldoorlog. Het taalconflict is geëvolueerd tot een communautair conflict.

TWEE EENTALIGE TERRITORIA

Op 4 augustus 1914 breekt de Eerste Wereldoorlog uit. De oproep van Koning Albert I om het land te verdedigen wordt massaal beantwoord, ook in Vlaanderen waar nog een sterk Belgisch natiegevoel aanwezig is. Met zijn ‘*Flamenpolitik*’ speelt de Duitse bezetter in op het communautaire conflict en tracht hij de Vlamingen aan zich te binden. In 1916 vernederlandst de Duitse bezetter de Gentse universiteit, waarmee hij aan een vooroorlogse eis van de Vlamingen tegemoet komt. Een deel van de Vlamingen dat België afwijst, aanvaardt dit geschenk en komt zo in de collaboratie (activisme genaamd) terecht. Die geradicaliseerde Vlamingen staan aan het begin van het anti-Belgisch Vlaams nationalisme. De meerderheid van de Vlaamsgezinden blijft echter loyaal aan de Belgische staat, waardoor de ‘*Flamenpolitik*’ een mislukking is.

Veel Vlaamse mannen vervullen in het Belgisch leger trouw hun plicht aan het IJzerfront. Hun hoop dat na de oorlog een dankbaar vaderland de Vlaamse eisen zou inwilligen zien zij teloor gaan. De Vlaamsgezinde frontsoldaten raken verbitterd en organiseren zich vanaf 1916 in de Frontbeweging. De

legerleiding verbiedt de organisatie en treedt op met tuchtstraffen. Er ontstaat dan in 1917 een Geheime Frontbeweging die net als de activisten in bezet België fel anti-Belgisch is. Na de oorlog grijpen tegenstanders van de Vlaamse beweging de acties van activisten, die als landverraders worden beschouwd, aan om heel de Vlaamse beweging in diskrediet te brengen en haar eisen te dwarsbomen.

De Vlaamse beweging zelf raakt verdeeld in een minimalistisch en een maximalistisch kamp. Voor de minimalisten met leidersfiguur Frans Van Cauwelaert moet minimaal de wettelijke en de feitelijke gelijkberechtiging van het Nederlands in België gerealiseerd worden. Het minimumprogramma van Van Cauwelaert wordt afgewezen. Desondanks groeit het Vlaams bewustzijn; vele Vlaamsgezinde verenigingen zorgen voor een groeiende Vlaamse identiteit. Het succes van de Vlaams-nationalistische partijen in het interbellum is er een illustratie van. Voor het politiek establishment is het nu duidelijk dat men aan de Vlaamse grieven best tegemoet komt. In 1930 wordt de vernederlandsing van de Gentse universiteit goedgekeurd. Er komen nieuwe taalwetten op de administratie (1932), het lager en middelbaar onderwijs (1932), het gerecht (1935) en het leger (1938). Daarmee is de vernederlandsing van Vlaanderen door middel van taalwetten quasi volledig bereikt. België bestaat voortaan uit twee eentalige territoria en een tweetalige hoofdstad.

Voor de geradicaliseerde Vlamingen gaan de door de Vlaamse beweging behaalde successen niet ver genoeg. Voor hen is Vlaamse onafhankelijkheid het einddoel. De anti-Belgisch Vlaams-nationalisten raken in de Tweede Wereldoorlog in een nieuwe collaboratie verstrengeld met het nationaalsocialisme. Het Vlaams Nationaal Verbond hoopt door zijn dienstbaarheid aan de Duitse bezetter na de Duitse overwinning een onafhankelijk Vlaanderen te zien ontstaan. Het is een grove misrekening. Hun houding geeft een boost aan het Belgisch nationalisme. De collaboratie van de anti-Belgicisten biedt de Franstaligen een uitgelezen kans om de hele Vlaamse beweging als een foute beweging te kapittelen.

HET EINDE VAN BELGIË?

Omwille van de collaboratie van een minderheid, gestigmatiseerd als foute beweging, is het voor de Vlaamse beweging moeilijk om na het einde van de

Tweede Wereldoorlog haar stempel te drukken op de politieke agenda. In de tweede helft van de jaren vijftig kan ze haar zelfvertrouwen terugwinnen. Met twee marsen op Brussel (1961 en 1962) eisen de Vlamingen de afschaffing van de talentelling en het vastleggen van de taalgrens zonder faciliteiten, iets wat door de francofone milieus als heiligschennis werd beschouwd.

Maar het gaat over meer dan taaleisen, onder meer over de eis tot sociaal-economische zelfstandigheid. Met het wegzakken van de Waalse traditionele industrie en de vestiging van multinationale ondernemingen verschuift in de jaren zestig het economisch zwaartepunt naar Vlaanderen. De eerste in het Nederlands universitair onderwijs gevormde generaties zorgen voor een Vlaamse elite die belangrijke plaatsen gaat bekleden in het sociaaleconomische en politieke landschap. De Waalse beweging bekijkt die economische ontwikkeling van Vlaanderen, '*Les Flamands sont des nouveaux riches*', argwanend. Onder leiding van André Renard ijvert de links georiënteerde Waalse beweging voor een heropleving van de Waalse economie door middel van Belgische overheidsinvesteringen.

Het succes van de Volksunie zet de klassieke politieke partijen onder zware druk. In eerste instantie wordt die pijn gevoeld bij de CVP. Door de comotie rond 'Leuven Vlaams' in 1968 wordt de (na de Tweede Wereldoorlog ontstane) nieuw unitaire CVP gesplitst in een Nederlands- en een Franstalige vleugel. Ook in de andere politieke partijen blijkt een splitsing onvermijdelijk. Het uiteenvallen van de politieke partijen gaat de regionalisering van het unitaire België vooraf.

Door de voorbije ontwikkelingen van anderhalve eeuw is de unitaire Belgische staat achterhaald. In 1970 komt het tot een eerste Belgische staatshervorming. Dit is een eerste aanzet tot de realisatie van een federaal België. Met opeenvolgende staatshervormingen streeft de politiek naar meer Vlaanderen, meer Wallonië en meer Brussel. In verdere staatshervormingen blijft Brussel (waarborg die België voor een uiteenvallen behoedt?) een grote twistappel. In de verdere evolutie blijft misschien wel de belangrijkste vraag of België een volgende staatshervorming kan overleven.